

VATANDAŞLIK BİLGİSİ ÖLÇEĞİNİN GELİŐTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŐMASI

Doç. Dr. Fatma ÜNAL

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, BARTIN drfatmaunal@gmail.com

ÖZET

Vatandaşlık, devlet ve birey olmak üzere iki önemli tarafın olduğu bir kavramdır. Toplumsal bir varlık olan bireyin bir yerde yaşama ihtiyacı ile devletin kendine bağlı bireylerle kendi sistemini devam ettirme isteği vatandaşlık taraflarını bir araya getirmektedir. Devletin kendi sistemini devam ettirecek bireylerin yetişmesi ise ancak bir vatandaşlık eğitimi ile mümkündür. Vatandaşlık eğitimin temelini ise öncelikle bu eğitimde verilecek bilgiler oluşturmaktadır. Vatandaşlık bilgisi vatandaşlık beceri ve değerlerinin de temelini oluşturan önemli yapı taşı olarak düşünülebilir. Bu bağlamda bireylere verilecek vatandaşlık eğitiminde hangi bilgilere yer verileceği ya da bireylerin hangi bilgilere sahip olması gerektiği önemli bir sorudur. Bazı konuların ise bilgi mi yoksa beceri mi ya da değer boyutunda mı ele alınacağı yine önemli bir tartışma konusudur. Bu bağlamda araştırmanın amacı, vatandaşlık bilgisi ölçeğinin geliştirilmesidir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Taslak ölçek geliştirilmek üzere, Bartın İli merkezinde bulunan beş farklı ortaokulda öğrenim gören 623 öğrenciye uygulanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre, vatandaşlık bilgisi ölçeğinin KMO değeri 0,881 ve Barlett testi 31559,59 dur. Ölçek varyansın %42,1'ini karşılamaktadır. Vatandaşlık bilgisi için yapılan analiz sonuçlarında, faktör yüklerinin 0,525-0,689 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçek tek boyutlu ve çok boyutlu olarak kullanılabilir. Ölçeğin alt boyutları “birey” ve “toplum” olmak üzere iki tanedir. Ölçek 13 maddeden oluşmaktadır. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği, “Tamamen katılıyorum (5), Çoğunlukla katılıyorum (4), Kısmen katılıyorum (3), Az katılıyorum, (2), Hiç katılmıyorum (1)” şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin, iki yarı puanları arasındaki korelasyon katsayısı 0,831 bulunmuştur. Vatandaşlık Bilgisi ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,848'dir. Ayrıca, Vatandaşlık Bilgisi ölçeğinin AMOS programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır ($X^2/Sd=2,499$, $GFI=0,978$, $CFI=0,969$, $RMSEA=0,040$, $SRMR=0,0341$). Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği, geçerlik ve güvenilirlik sonuçlarına göre, ortaokul öğrencilerine uygulanabilir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, vatandaşlık eğitimi, vatandaşlık bilgisi, sosyal bilgiler, ortaokul.

Developing Citizenship Knowledge Scale: Validity and Reliability Study

ABSTRACT

Citizenship is an important concept which involves two important parties: one being the state and the other being the individual. An individual's need to live somewhere as a social being and states' need to continue its system with individuals depending on it brings the two parties together. It is only possible to educate individuals, who will continue the state's system, through a citizenship education. The basis of citizenship education is primarily about the content of such education. Citizenship knowledge can be considered as an important building block forming the basis of citizenship skills and values. In this respect, what to include in citizenship education or what individuals should know are important questions in citizenship education. Also, whether to handle some topics at knowledge, skill or value dimensions is another topic of discussion. In this context, the purpose of this study was to develop citizenship knowledge scale. The study was designed as a survey. To develop the scale, the draft scale was piloted on 623 students studying at five different secondary schools in Bartın. The results of factor analysis indicated that the KMO value was 0,881 and Barlett test was 31559,59. The scale corresponds to 42,1% of the variance. The results of analysis for citizenship knowledge shows that factor loads range between 0,525-0,689. The scale can be used as a one-dimensional and multi-dimensional scale. It has two sub-scales which are “individual” and “society” and includes 13 items. The scale

has five-point rating in which 5 represents “I completely agree”, 4 represents “I mostly agree”, 3 represents “I partially agree”, 2 represent “I agree to a lesser extent” and 1 represents “I do not agree”. The correlational coefficient between the two half scores of the scale was found as 0,831. Cronbach Alpha coefficient was 0,848. In addition, the confirmatory factor analysis of the Citizenship scale was made on AMOS program ($X^2/Sd=2,499$, $GFI=0,978$, $CFI=0,969$, $RMSEA=0,040$, $SRMR= 0,0341$). Based on validity and reliability results of Citizenship Scale, it can be said that the scale can be administered to secondary school students.

Keywords: Citizenship, citizenship education, citizenship knowledge, social studies, secondary school.

1. GİRİŞ

Vatandaşlık kavramı kısaca bir siyasal topluluğa ait olmaktan kaynaklanan hak ve görevler bütününe ifade eden bir kavramdır ve kavramsal kökenleri Antik Yunan’a kadar dayanmaktadır. Aybay’a (2003, 4) göre vatandaşlık kavramı, bireyin devletle olan ilişkisini tanımlayan bir kavramdır ve bu anlamda, bireyin belirli bir devletle arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini belirleyen hukuksal bir bağ olarak ifade edilebilir. Üstel’e (1999, 13) göre ise vatandaşlık, devlet modeli içinde yer bulan hukuksal ve siyasal içeriğinden sıyrılmış, farklı aidiyet, konum ve duyarlık biçimlerini de içine alan kamusal bir kavramdır. Tarih boyunca vatandaşlık bireyler ve/veya halk tarafından talep edilen haklar ve devlet tarafından verilen bir statü ve kimlik niteliğinde olmuştur. Devlet, bireylere verdiği bu statü ve kimlik ile beraberinde vatandaşlarından çeşitli görev ve sorumlulukları beklemiştir. Vatandaşlık her ne kadar devlete hukuk bağı ile bağlanma şeklinde gerçekleşse de hak ve sorumluluklarını bilen gerçek bir vatandaş olma özelliğini vatandaşlık eğitimi ile kazanmak mümkündür (Altunya, 2003, 4). Devletin kendi sistemini devam ettirecek bireylerin yetişmesi de ancak vatandaşlık eğitimi ile mümkündür.

Vatandaşlık eğitimi, bireylerin kendi yaşamları hakkında karar verebilmeleri ve yaşadıkları toplumla ilgili sorumluluk alabilmeleri ile ilgilidir. Bir başka ifadeyle vatandaşlık eğitimi, bireyin özgüveni ile ahlaki ve sosyal sorumluluğunu geliştirmektedir (Osler ve Starkey, 2001). Hoge (2002) vatandaşlık eğitimi “tarih boyunca değişim geçirmiş ve hâlihazırda yaşadıkları toplumda mevcut olan hükümet, yasa ve siyaset kavramları hakkında öğrencileri bilgi sahibi yapmaya yönelik bilinçli ve aleni gayretler” olarak tanımlamıştır. Hoge’a (2002) göre, vatandaşlık eğitiminin amacı iyi insanların içinde buldukları demokratik toplumların sürekli gelişimine yapıcı bir şekilde katkıda bulunmalarını sağlamaktır. Bu tanımda her ne kadar bilgiyi ortaya çıkarmaya odaklanılmış olsa da, bilgi temelinde bireyleri toplum içinde harekete geçirmek vatandaşlık eğitiminin de temelini oluşturmuştur.

Bireyin devlet kurumlarını ve ilkelerini anlaması, karar vermeyi öğrenmesi, bireysel ve toplumsal sorumluluk duygusunu edinmesi vatandaşlık eğitiminin temel amaçlarını oluşturur. Bu amaçlar ise vatandaşlık eğitiminde bazı konuları ön plana çıkarır. Bunlar, birey ve toplum arasındaki bireysel ve kolektif özgürlük ve ayrımcılığın reddi, devlet ile vatandaşlar arasındaki devlet ve vatandaş ilişkisi, demokratik yaşam ve bireyin sorumluluğudur (UNESCO, 2015). Vatandaşlık eğitiminin temelini ise öncelikle bu eğitimde verilecek bilgiler oluşturmaktadır. Vatandaşlık bilgisi vatandaşlık beceri ve değerlerinin de temelini oluşturan önemli yapı taşı olarak düşünülebilir. Bu bağlamda bireylere verilecek vatandaşlık eğitiminde hangi bilgilere yer verileceği ya da bireylerin hangi bilgilere sahip olması gerektiği önemli bir sorudur. Bazı konuların ise bilgi mi yoksa beceri mi ya da değer boyutunda mı ele alınacağı yine önemli bir tartışma konusudur. Bu araştırmanın amacı, vatandaşlık bilgisi ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmaktır.

2. YÖNTEM

Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği'nin geliştirilmesine yönelik bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu model çerçevesinde, olay ve durumların mevcut incelemesi yapılır (Kaptan, 1998, 59). Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği 27 maddelik bir havuzdan uzman görüşüyle 24 maddeye indirilmiş ve 623 örneklem grubunda tek ve çok boyutlu olarak belirlenmiştir. Taslak ölçek geliştirilmek üzere 623 ortaokul 8. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Bartın İli merkezinde beş farklı ortaokulda öğrenim gören 8. sınıf öğrencileri oluşturmuştur.

3. VATANDAŞLIK BİLGİSİ ÖLÇEĞİNİN GELİŐTİRİLMESİ

Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği geliştirilirken geçtiği aşamalar aşağıda verilmiştir:

- Alanyazın ve ölçek maddelerinin yer aldığı havuz,
- Uzman görüşleri ve uygulama,
- Faktör analizi ve madde toplam korelasyonları,
- Alt boyutlar ve aralarındaki korelasyonlar,
- Eşdeğer iki yarı puanları arasındaki korelasyon ve Cronbach alpha katsayısı,
- AMOS ile doğrulayıcı faktör analizinin yapılması.

1. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği, alanyazın taraması ve araştırmaların incelenmesi sonucunda 27 maddeden oluşmuş ve uzman görüşleri doğrultusunda 24 madde olarak havuza konulmuştur. Ölçeğin, “Tamamen katılıyorum (5), Coğunlukla katılıyorum (4), Kısmen katılıyorum (3), Az katılıyorum, (2), Hiç katılmıyorum (1)” şeklinde derecelendirilmesi yapılmıştır.

2. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği uzman görüşü alınmak üzere; vatandaşlık eğitimi konusunda çalışmalar yapan iki uzmana, ölçme ve değerlendirme alanından iki uzmana, rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanından bir uzmana ve son olarak da bir dil uzmanına gönderilmiştir. Görüşleri alınan altı uzmanın yanında ortaokul sosyal bilgiler dersine giren iki öğretmenden de ölçek maddelerine ilişkin görüşü sorulmuştur. Uzman ve öğretmen görüşleri doğrultusunda maddeler üzerinde özellikle dil anlamında düzeltilmeler yapılmış ve son olarak tekrar iki vatandaşlık eğitimi alanında çalışan akademisyenin görüşleri alınmıştır. Taslak ölçek, 24 maddeden oluşmaktadır. Uzman görüşleri doğrultusunda belirlenen bu maddeler 623 ortaokul 8. sınıf öğrencisine uygulanmış ve veriler analiz edilmiştir.

3. Taslak ölçekte yer alan 24 madde için faktör analizi yapılmıştır. Çalışmada faktör yükleri 0,50'nin altında olan maddeler ölçeğe alınmamıştır. Ölçeğin faktör yükleri Tablo 1'de sunulmuştur. Ölçek tek boyutlu ve çok boyutlu olarak kullanılabilir. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği için yapılan analiz sonuçlarında, faktör yüklerinin 0,525 - 0,689 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçek varyansın %42,1'ini karşılamaktadır. Faktör analizi sonuçlarına göre, Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği'nin KMO değerini 0,881 ve Barlett testi 31559,59 dur. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği için yapılan analizlerde, madde

toplam korelasyonları 0,50 – 0,66 arasında değişmektedir. Ölçeğin madde toplam korelasyonları Tablo 1’de sunulmuştur. Büyüköztürk (2002, 32), madde toplam korelasyonlarının 0,30 ve üzerinde olmasının yeterli olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo 1. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeğinin faktör yükleri ve madde toplam korelasyonları

Alt Boyutlar	Taslak Ölçek Madde No	Nihai Ölçek Madde No	Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	Madde Toplam r
Birey	7	1	Çevrenin korunması gerekliliğini açıklayabilirim.	.66		.56*
	8	2	Kişisel ve sosyal yaşamımda medyanın rolünü değerlendirebilirim.	.52		.54*
	13	3	Sivil toplum ve gönüllü kuruluşların işlevlerini açıklayabilirim.	.58		.52*
	14	4	Ekonomik haklarımı açıklayabilirim.	.64		.57*
	15	5	Sosyal güvenlik, sağlık ve refahın önemini açıklayabilirim.	.66		.50*
	21	6	Kişisel özelliklerimi/kişisel (ulusal/küresel anlamda) kimlik duygumu açıklayabilirim.	.60		.56*
	22	7	İleride sahip olduğum meslek/iş ile toplumsal yaşama katkıda bulunmanın önemini açıklayabilirim.	.66		.52*
	3	8	Tarih sürecinde egemenliğin kaynağını (bir kişide/grupta ya da millette olmasını) açıklayabilirim.		.57	.66*
	4	9	Anayasal sistemi/hukuk devletini açıklayabilirim.		.65	.59*
	5	10	Ulusal ve uluslararası düzeyde politik/siyasi karar vermenin önemini açıklayabilirim.		.67	.56*
	17	11	Ekonomik gelişme ile kalkınma arasındaki ilişkiyi açıklayabilirim.		.59	.56*
	23	12	Küresel ilişkileri/bağımlılıkları (politik, ekonomik vb. boyutta) açıklayabilirim.		.60	.56*
	24	13	Politik/siyasi sürece katılım göstermenin önemini değerlendirebilirim.		.68	.53*
Toplum						

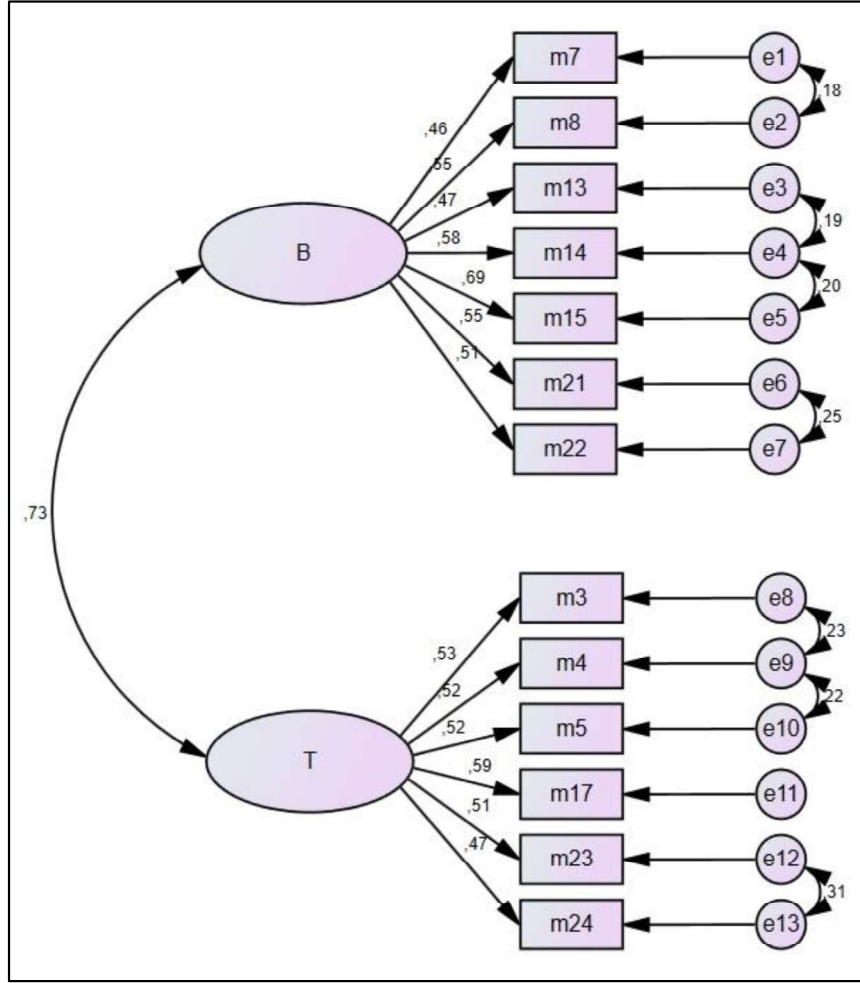
*p<.01

4. Ölçeğin alt boyutları, “birey” ve “toplum” olmak üzere iki tanedir. Birey alt boyutu yedi madde ve toplum boyutu altı madde olmak üzere ölçekte toplam 13 madde yer almıştır. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği’nin alt boyutlarının kendi aralarındaki korelasyon sonuçları incelendiğinde, birey ve toplum boyutları arasında 0,735’lik bir ilişki bulunmuştur.

5. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği için eşdeğer iki yarı puan korelasyonu bulunmuştur. “Tek ve çift numaralı” soru tekniğiyle iki yarıya bölünmüştür. İki yarı korelasyon katsayısı 0,831 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, ölçeğin iç tutarlılık katsayıları incelenmiştir. 623 öğrencinin vermiş olduğu cevaplar üzerinde ölçeğin bütünü için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve sonuç 0,848 bulunmuştur. Cronbach Alpha katsayısı birey alt boyutunda (7 madde) 0,77; toplum alt boyutunda (6 madde) 0,78 bulunmuştur.

6. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeği geliştirilirken AMOS programı yardımıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır (Şekil 1). Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), yapı geçerliği analizlerinde kullanılmaktadır (Sümer, 2000, 49-50). AMOS programından elde edilen sonuçlar Şekil 1’de sunulmuştur. Analiz sonucunda kay-kare değeri 142,454 bulunmuştur. Kay-kare (χ^2) / Serbestlik derecesi, 142,454 / 57 < 3 olduğundan dolayı kabul edilebilir bir model uygunluğundan söz edilebilir. Modele ilişkin uyum iyiliği indisinin (GFI=0.978) 1’e yakın olması ve yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA=0.040) değerinin uygun olması bu uyumun desteklendiğini göstermektedir.

Şekil 1’de Vatandaşlık Bilgisi ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları görülmektedir. Şekilde verilen tek yönlü oklar, gizil değişkenden gözlenen değişkenlere doğru giden regresyon katsayılarıdır.

Şekil 1. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeğinin AMOS sonuçları

Vatandaşlık Bilgisi (VB) Ölçeği'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçlarının uyum indeksleri ile karşılaştırılması Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Vatandaşlık Bilgisi Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçlarının uyum indeksleri ile karşılaştırılması

Model uyum indeksleri	VB Ölçeği	İyi Uyum Standart Ölçüleri (İUSÖ)*	Kabul Edilebilir Uyum İyiliği Standart Ölçüleri (KEÜİSÖ)*	Karşılaştırma İUSÖ	Karşılaştırma KEÜİSÖ
χ^2/sd	2.499	$0 \leq \chi^2 /sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2 /sd \leq 3$		+
RMSEA	0.040	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	+	
SRMR	0.0341	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	+	
GFI	0.978	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	+	
AGFI	0.965	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	+	
CFI	0.969	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$		+
NFI	0.950	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	+	

*(Akt. Bayram, 2010, 78)

Tablo 2’deki bilgiler incelendiğinde, tahmini modelde, χ^2/sd (CMIN/DF) değeri 2.499 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu sonuç kabul edilebilir uyum iyiliği standart ölçülerine ($2 \leq \chi^2 /sd \leq 3$)

göre kabul edilebilir düzeydedir. Yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA), 0.040 bulunmuştur. RMSEA, iyi uyum standart ölçülerine ($0 \leq RMSEA \leq 0.05$) göre uygundur. Bu alışmada, RMSEA'nın 0.040 çıkması, mükemmel bir uyumun olduğunu ve evren ile örneklem kovaryansları arasında bir farkın olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan, “Standardize edilmiş kalıntıların ortalama karekökü (SRMR) değerinin sıfıra yakın olması kabul edilebilir bir uyumu gösterir” (Bayram, 2010, 72). Bu çalışmada, standardize edilmiş kalıntıların ortalama karekökü hesaplamasında iyi uyum standart ölçüsü olarak belirtilen durum gözlenmiştir (SRMR=0.0341). Uyum iyiliği indeksi (GFI) ile gözlenen değişkenler arasında kovaryans hesaplaması yapılmıştır. Ölçek alışmasının GFI sonucu 0.978 olarak bulunmuş ve iyi uyum standart ölçüleri arasında yer almıştır. Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (AGFI), serbestlik derecesi dikkate alınarak hesaplanmış ve sonuç 0.965 bulunmuştur. Bu sonucun ideal iyi uyum standart ölçüleri içinde yer aldığı görülmüştür. Bu çalışmada normlandırılmış uyum indeksi (NFI) 0.950 bulunmuştur. İyi uyum iyiliği standart ölçülerine göre ($0.95 \leq NFI \leq 1.00$) uyum uygunluğu görülmektedir. Karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), 0.969 bulunmuş ve kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Genel değerlendirmeye göre, modelin güçlü bir uyum içinde olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIşMA

Araştırmada, Vatandaşlık Bilgisi (VB) Ölçeği geliştirilmiştir. Ölçek 623 öğrenciye uygulanmıştır. Bu sayı taslak ölçekteki madde sayısının 25,95 katı, nihai ölçekteki madde sayısının 47,92 katı kadardır. Bu açıdan bakıldığında, VB ölçeğinin uygulanan kişi sayısının yeterli olduğu söylenebilir.

VB ölçeği için yapılan analiz sonuçlarına göre kullanılabilirlik için yeterli olduğu söylenebilir. Ölçeğin faktör yükleri 0,525 - 0,689 arasında değişmektedir. Faktör analizi sonucunda varyansın % 42,1'ini karşıladığı söylenebilir. Madde toplam korelasyonlarının 0,50 – 0,66 arasında değiştiği görülmektedir. İki yarı puanları arasındaki korelasyon katsayısı 0,831 ve VB ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,848'tir. Diğer taraftan, AMOS programı ile yapılan doğrulamalı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan uyum indeksi değerleri (Kay kare=142,454; Sd=57; $X^2/Sd=2,499$; GFI=0,978; CFI=0,969; RMSEA=0,040) ölçeğin geçerli bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bu hesaplamalardan Kay-kare önemli bir değerdir. VB ölçeğinde bu değer 2,499 bulunmuş ve kabul edilebilir standart ölçü sınırları içerisinde görünmektedir. Araştırma sonucuna göre VB ölçeği, ortaokul öğrencilerine uygulanabilir. Ayrıca, ilkokul ve ortaöğretim için vatandaşlık bilgisi ölçekleri geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Altunya, N. (2003). Vatandaşlık Bilgisi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aybay, R. (2003). Vatandaşlık Hukuku. 5. Basım. İstanbul: Aybay Yayınları.
- Bayram, N. (2010). Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Amos uygulamaları. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Büyükoztürk, ř. (2002). Veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Hoge, J. D. (2002). Character education, citizenship education and the social studies. *The Social Studies*, 93 (3), 103-108.
- Kaptan, S. (1998). Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri. Ankara: Tekişik Web Ofset Tesisleri.
- Osler, A. ve Starkey, H. (2001). Citizenship Education and National Identities in France and England: inclusive or exclusive? *Oxford Review of Education*, 27(2),287-305

Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. Türk Psikoloji Yazıları, 3(6), 49-74.

UNESCO, (2015). Teaching and learning for sustainable future. http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_b/mod07.html.

Üstel, F. (1999). Yurttaşlık ve Demokrasi. Ankara: Dost Yayınları.